

ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol poli in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 16. V torek 18. aprila 1854. III. tečaj.

O sadjoreji.

(Dalje.)

IV. U kakšino zemljo in kako gré peške in košice sejati?

Naš nebeški Učenik, Jezus, nas podučuje u priliki od sejavca, da le seme, ki u dobro zemljo pade, obilo sadu prinese; pa žalibog, da se obojega, besede božje kot zemljenskega semena toliko razmeče, kajti u nepripravno zemljo pada.

Sadjorejci, koji le za prodajo drevca redé, jih kojijo u presileni — čez mero gnojni in mastni — zemlji, da prej k denarjem pridejo. Tako dela tudi nepošten živinorejec, ki živino za prodajo s golufino pičo kermi. Živina pri slabejšem živežu do kraja zmedlji, drevo pa hira in u malih letih osuhni. Tudi u rodo, slabo zemljo ne gre sadnega semena sejati, kajti u taki persti sadeži malo korenin in slabe korenine zredé. Gré jim potlej kot u mladosti zanemaranemu otroku ali živinčetu — kesno raste in svoje žive dni slabo ostane. Sredni pot si moramo zvoljiti — dobro vdelano zemljo, koja pa ne smé s živinskim gnojem gnojena biti. To vsikdar drevesu škodje; tudi se u tako zemljo miši in drugi merčesi radi ugnezdi.

Odloči za peške prost, sončen, malo nagnjen kraj. Boljši je bolj ilovnata kakor pešnata perst, zakaj mokrota dalej u nji obstoji, koje peške vpotrebavajo. Gredico prekopaj dvakrat ali trikrat, vendar ne čez čevel globoko, sicer drevce, mesto stranske korenine rediti, serčnico globoko požene. Dobra brinjevega germovja, razsekljaj ga drobno, razstelji za malo ped debelo po gredi in podkopaj prej, ko peške vseješ.

Brinje miši odganja, obderži perst rahlo in jo gnoji, torej pripomore, da peške hitrej rastejo.

Tako vdelano gredo razdeli u toliko gredic, kolikor plemen ali sort semena imaš sejati, da vsako pleme svoj kraj dobi. Posejaj u eno gredo jabelčne, u drugo gruševе peške tako, da jih okoli 500 do 600 na seženj zemlje pride. Imaš tudi košice, orehe, kostanj, potekni jih u lepe verste za eno ped narazen in dva do tri pavce globoko; pe tem peške s grabljami ali motiko plitvo zagrebi, in tako tud košične gredice poravnaj. Dokaj boljši pa storiš, če na nje drobne, dobro preperete knalovne, ali kake druge rodovitne persti dva persta debelo potreseš, s desko poteptaš in zadnič s smrekovimi vejami pokriješ.

Košice vsadi, ko sad povžiješ, da se terda lušina u vigradi laglej razpoči; peške se od jeseni, dokler je zemlja odperta, clo do sv. Jožefa sejejo. Pozneje posejane se le drugo spomlad kaljé, kajti prej u persti zmerziniti morajo. U posodi pospravljene peške, košice, tako tudi kostanj in orehi se sejejo in sadé, kedar sneg skopni in zmerzovati neha.

Marsikteremu učitelju gre slabo s zemljøj — nima kam, še sadnega semena ne, sejati. Tudi meni se je nekekrati taka godila; pa nagovoril sim gosp. fajmoštra, da mi dovoljijo, nekaj pešek na pokopališče po novih grobih posejati. Prav lepo so ozelenele, in drevca so drugo leto za presajo; le serčnice u globoko zrahljani zemlji so dolge pognale.

Le enemu farmanu so drevca na pokopališču na poti bile, ter me praša: „kako da po grobih drevje raste?“ Odgovorim mu: „Mende so pogrebeci jabelke in gruške tam jedji, in peške zasejali. Saj ni nič hudega, če tam, kjer življenje konec jemle, se drugo oživi.“ In tako spet letos drevca tam rastejo.

(Dalje sledi.)

Učiteljski shod v Ribnici.

(Dalje)

II. *Ali bi ne blo prav, ako bi se učenci v šoli vadili in učili, se od raznih reči pogovarjati in tudi kaj napisovati? kaj bi otrokom to hasnilo?*

Res je kar pravi Vernalecken, da se otrok slovenskega jezika nar več navadi in nar terdnej v njem izuri, ako se pogostoma slovensko pogovarja in veliko po slovensko spi-suje; z slovniško modrostjo ni sile delati. Ustmeni in pismeni pogovori so k omiki šolske mladine jako potrebni.

1. Po njih zgubé otroci svojo bojzljivost, ktera od začetka podučenje močno overa in moti. Otrok se čuti bolj domač, ker sme govoriti. — Učitelj naj pogovor začne n. p. od verta — naj otroka napeljuje, da spozna, kako lep, potreben in koristen da je vert, potem naj pokliče dva druga učenca k ravno temu pogovoru, in naj jima ga izpeljati prijazno pomaga. Naj potlej pogovor sklene postavim: No otroci, alj boste radi vert pri hiši napravili? zakaj? kako? i. t. d.

2. Bi taki pogovori k omiki maternega jezika veliko pripomogli, in lahko bi se človek potem tudi kakega ptujega jezika naučil; saj se pogovarjaje govoriti učimo.

3. Bi se na to vižo govorenje t. j. izrek (der Ausdruck) omikal, in otroci bi se vadili, jasno, umno, počasno in tudi lepo govoriti.

4. Vse dušne moči človeka bi se po takih pogovorih zbudile in izurile. —

5. Koliko lepih in koristnih reči bi se učenci tako brez knjig i. t. d. naučili! Ali ne bi to otrokom priložnost dajalo, se tudi doma s brati, sestrami in stariši tako pogovarjati? Ne bi to marsktere pregrešne in pohujšlive pogovore odvernilo?

Take pogovore naj bi pozneje učitel svojim učencom tudi spisovati dajal. To je za ljudsko šolo tako potrebno in koristno, da rečti zamoremo: taki pogovori so zraven branja prvi in pglavnitni predmet ljudske šole. —

(Konec sledi.)

Narodski običaji v Železnikah.

VIII. Kres.

Ne lahko kak običaj se je obderžal tako v občé med Slovenci do današnjih časov, kakor ravno „Kres“; ja clo v krajih,

kjer so nekdanj Slovenci stanovali in se pozneje ponemčili, je še ta navada vkoreninjena ostala, kar sim se v Koroški sam prepričati priliko imel. — Naj povem tedaj enkolko, kako je o tem času pri nas. Kake 14 dni pred „Kresom“ začnejo fantje, ki so kake 13—16 let stari, za „Kres“ plaviti. Napravijo si v ta namen lahke cepine, se v delopustih skupaj spravijo, ter gredó od konca do konca terga in okol hiš pregledujejo, kje je kaj lesenine zanje. Deržijo se namreč pregovora, da „Kres ima svojo pravico“; toraj poberajo kako staro lesenino brez ktereга prašati kaj. Ker se tega omenjenega pogovora terdno deržijo, ne delajo posebnega razločka med „mojim“ in „tvojim, in navadno spravijo, kar jim pod roke pride; tedaj se pa tudi temu ni čuditi, da jih včasih kak ojster mož prav po šembrano zapodi. To vender fantov ne ostraši preveč, ker so kaj tacega že navajeni. Kar tedaj lesenine dobijo, jo nesejo do vode, po kateri jo do kraja, kjer „kres“ navadno žgejo, plavijo, tam jo zopet iz vode polovijo in spravijo na pripravi prostor. „Kresu“ na delopust so pri plavljenju posebno pridni, odraščeni fantje pa gredó ta popoldan v hrib „Kovaški verh“ in tu še mnogo panjev za „Kres“ nasekajo; tako se navadno silno veliko lesenine skupaj spravi. Med tem, ko se „Kresu“ nadelopust fantje z plavljenjem pečajo, pa gredó mlade dekletice po travnikih in livadah cvetlice nabirat, iz katerih lepe vence spletejo in jih potem do večera na hišne vrata ali na zvonajno steno hiše obesijo. — Proti noči se zberejo odraščeni fantje, in začnejo „Kres“ staviti. Spodaj naredijo z panjev močen obod in na taistega stavijo potem drugo lesenino, da je vse vkup stolpu podobno. Med tem pa pridejo taisti fantje, ki so za „Kres“ plavili, v terg, vence pobirat. Nosijo v ta namen seboj visoko smreko, ktero lepo olupijo in ji le pri verhu šopek vejic pustijo. Imenujejo jo „rožo“ — Gredé od hiše do hiše, kjer kak venec vidijo, streljajo z samokresom in vekajo:

Panj, panj, panj,

Če je tud devet lukenj v vanj.

Pred hišo pridši ostanejo, snamejo venec iz vrat alj stene, in ga potem po različnosti lepote al višej, kar imenujejo: „v nebesa“ ali nižej „v pekel“ na „rožo“ obesijo. Deržijo pa dekleta

za posebno sramoto, ako bi venec ne prišel v „nebesa“, toraj še vsaka enkolko derva pripravi, da bi se z tim fantom prikupila in venec po mogočnosti visoko na „rožo“ pripravila. Posebni ponos je za tisto dekle, ktere venec je nar višej na „roži“, med tem ko se velikokrat clo solzijo taiste, kterih venci so na nar nižje vejce obešeni. — Ko tako z venci okinčano „rožo“ h „kresu“ prinesejo, jo postavijo potem na verh „kresu“, kar se prav lepo podá. Ko je vse to opravljeno, je že navadno zdravo Mario odzvonilo; ljudi vsih stanov in starosti se je že tudi mnogo sošlo, toraj zdaj med streljanjem „kres“ zažgejo. Veselo ljudje pregledujejo, kako se „kres“ vnema, fantje in dekleta kako lepo pesmico od sv. Janeza kersnika al matere Božje zapojejo, eni poslušajo, drugi se kaj pomenkujejo, in tako večer le kmalo mine. Ko „kres“ pogorevati jame, se dvignejo navadno ob enem vsi proti domu, pripojejo v terg še kako pobožno pesmico, in se razkropijo potem mirno vsak na svoj dom k počitku. Tako je „kres“ končan! —

Govori ko je treba, in molči ko je treba.

Velika modrost je pač, o pravem času govoriti, in o pravem času molčati. Al je to Dorca umela, sami razsodite, ljubi otroci!

Enega dne je bila v družbi odraslih ljudi, ki so se od mnogih reči pogovarjali. Pričujejoči se za Dorco kar ne zmenijo. Mislili so, da deklica ne pazi na njih govorico, vender pak je veliko novega slišala, ker je bila vedno vajena, dobro paziti.

Ko Dorca zopet domu pride, jo sestre poprašajo: „Povej nam, al si si čas dobro kratila? kdo pa je bil v tvoji družbi?“ — „Veliko gospode je bilo,“ reče Dorca, „pa ne vem vsih imenovati.“ — Si le z vsemi timi kramljala? — jo pobarajo. — „To ravno ne,“ odgovori Dorca, „to bi se mi ne prestjalo. Nihče me ni ogovoril, in ljudje so se toliko imeli med sabo pomenkovati, da za zdaj na mé skor niso porajtali.“

„Tak nam pa saj povej,“ ji veli sestra Lotka, „kaj da si slišala.“ — „Tega tudi ne morem,“ odgovori Dorca; „kjer so se od tacih reči pogovarjali, ki ne vtičejo ne mene ne vas.“

„Kako si vender tako molčeča!“ ji Lotka nekako občutljivo reče. Ali oče, ki so pogovor tudi čuli, pohvalijo Dorco, in pravijo: „Otroci, molčati je za vsacega človeka potrebno, posebno pa to mlade deklice zalša.“

Dorca je pa znala tudi o pravem času govoriti. Tud od tega poslušajte lep izgled.

Ko so njeni stariši in sestre za nekaj dni od doma šli, je Dorca morala sama doma ostati.

Ko so pa stariši take posle imeli, da so po pravici mogli ž njimi nezadovoljni biti, so od doma gredé rekli svoji hčeri: „Ljubi otrok, treba je, da na vse dobro pomerkaš. Če tudi le dva dni od doma ostanemo, vender med tem posli marsktero neporednost znajo početi. Lepo se vedi, ne prenagli se, in posebno se vari koga zmerjati.“

Dobro si Dorca zapomne vse te nauke, in jih tudi res prav verlo spolnuje.

Njene oči so bile scer povsod, al njene usta so le govorile, če jo je kdo kaj pobaral. Hlapci in dekcle in vsi delavci so jo radi imeli.

Ena dekla v hiši je hotla Dorčno mater golfati, in gleda, kako bi Dorco na svojo plat spravila. „Ljuba Dorca,“ ji reče: „Danas imamo štiri verče mleka več ko drugekrat; djala bi, da bi denar, ki ga za nje skupimo, mater ne pogrešili, in si ga bove razdelile. Lahko mi verjameš, da si od mojega zaslužka gotovo nemorem kaj prihraniti, in vender bi tako potrebovala kakšen trak za kite.“

„Glej jo no,“ pravi Dorca, „kako moreš ti kaj tacega od mene pričakovati? To bi se reklo mojo mater okraati. Nič nočem imeti, kar si pošteno ne pridobim. Vse moraš materi vrajrtati.“

Dekla na to omolkne, in pošteno znesek narajta. Ako se je ravno poštena zdela, ji vender Dorca ni zaupala. Še bolj ko poprej na vse pazi. Prav si je prevdarla: „ker ta dekla dobro ve, da nikolj ne bom z njo potegnula, bo toljkanj skriveji svoje namene izpelovati iskala.“

Dorca se ni golfala, je vso žival v hlevi in na dvoru na tanko preštela, in glej! ene kokóši zmanjka. Vpraša deklo, in

ta ji zagotovi, da jo je kúna vzela. — „To bi znalo mogoče biti,“ si misli Dorca, „ker lansko leto je skor vse kokoši kúna pomorila. Al kdo zna to vediti, če ni dekla sama kokóš vzela? Ako je že to hotla z mlekom storiti, tud tukaj zamore kaj takega storiti.“ Ko to premišluje, vidi na tihoma deklo se skoz izbo splaziti. Dekla že nima dobre vesti, si misli. Pogleduje za njo, in zapazi, da nekaj skrivaj pod predpertom nese. Naglo hiti Dorca za njo, da je dekla ne čuti.

Kar proti vertu jo maha. Ko bi trenul, se skozi vertne vrata zmuzne.

„Čuj! čuj!“ zazove dekla nekega starega kokošarja, in mu proda vkradeno kokóš za tri groše.

Zdaj je vedila Dorca, pri čem da je. Dekla se je delala, kakor da bi nar pravičnišo vest imela, je bila tako prijazna in voljna, da bi bila Dorco zvodila.

Stariši doma pridejo. Dorca je morala rajtengo dati. Stariši so bili veseli njenega dobrega hiševanja. Povedala je, kako se je s deklo zgodilo, in mati so bili še le bolj zadovoljni z hčerjo. Deklo so iz službe djali. To tudi ni moglo drugače biti; kdo bi nek tatove v svoji hiši imel? Dekla je bila tega zlo žalostna; ker ni vsaka služba tako dobra, kot pri Dorčnih starših. —

Al vidite zdaj otroci, da je Dorca o pravem času govoriti, in o pravem času molčati znala?

C.

Listonoša.

Iz Šoštanja. Kako veseli smo sprejeli učitelji slovensko-nemških šol od prečastljivega *Knezo-Škofa v Šentandrašu* izdano knigo: „*Slovensko-nemško Berilo*,“ dokaže nar boljše to, da smo na nos na vrat iz založnic pobirali knige. Na hip so pošle, in predplačevali smo jih, da drugi pot jih gotovo dobimo.

Milostljivi Knezo-Škof so na novo spisali in tudi že visok. ministerstvu predložili, da se natisne: *Veliko Berilo za drugi razred slov. šol.* — *Veliko Berilo za drugi razred slovensko-nemških šol.* — *Abecednik (ponaret) za slovenske šole.* — Prečastljivi Knez mi pišejo: „*Ponovilo*“ — za odrašeno mladino

— je natisnjeno. Če Bog da, vam bom spet imel kaj za pisanko poslati.“ Bog daj! Bog daj! To bo kujiga obširne obsege, gotovo vsakemu Slovencu ljuba.

Tako gorljivo skerbijo preljubljeni *Knezo-Škof* za slovenski narod! To se pravi na tanjko spolnovati *Gospodovo* zapoved: „Pasi moje jagneta! Pasi moje ovce!“

Bože daj, da bi vigred visokemu *Pastirju* zdravje in moč pomladila, da še dalej blagodárno poskerbijo šolske potrebšine, koje Oni naj bolj poznajo. P. M.

Drobtinčica.

* „Oesterr. Schulbote“ oznani, da so leta 1852 in 1853 sosesčine na Koroškem 13,954 fl. 41 $\frac{1}{2}$ kr. iz svojega premoženja za šole, šolske potrebe in učitelje darovale. Sosesčine so na Koroškem večjidel borne in le pri pičlem. Zategavoljo je to, kar so darovale, *prav veliko*, in zasluži vso čast in pohvalo. Poslušajte, kaj se je na Koroškem napravilo:

1. Nove šole so se napravile in uravnale: v št. Marjeti pri Trušnjah, v Lipicah (Lippitzbach), na Bernci (Fürnberg), pri Jezeri (Seeland), v slov. št. Mihelu, v Popčejj vesi (Poggerstorf), v Svečah, na Rudi, in v št. Mohoru.

2. Učiteljem se je plača zboljšala in povišala tako, da 200 do 300 fl. na leto dobivajo: v Svincu (Eberstein), Hüttenberg-u, Löling-u, Zirnici, Kraig-u, Obermühlbach-u, Meiselding-u, Černem (Schwarzenbach), Loibling-u, Hörzendorf-u, in v št. Andrašu v lavantinskej dolini.

3. Starim učiteljem so se podučitelji pridali, ki 100 do 120 fl. alj pa še več na leto imajo: v starem tergu (Altenmarkt), starem dvoru (Althofen), št. Jajžu na mostu, št. Jurju na dolgem jezeru, in Wolfsberg-u.

4. U št. Andrašu ste se dve izbi za prvi razred napravile in v Wolfsberg-u se je oživil tretji razred; učitel, ki tukaj uči, ima na leto 350 fl. sr. Tako moremo toraj s veselim sercom reči, da šole na Koroškem lepo in slavno napredujejo. Slava vis. c. k. ministerstvu, c. k. deželnej šolskej oblastni, in vsim šolskim prijatlom in dobrotnikom! —